

Lakhno Natalia. Actant Distributing of Semantics of Prefixed Verbs. This study shows the capability of verbal prefixes direct functional description of actants in the line of subject or object. The models of actant characteristic are combined within bounds of lexical-semantic variants, they illustrate interconnection between morphological-semantic variants of the prefixes and generative, accumulative and hybrid functions of actants. It is stressed that prefixes can expose aspectual and phase descriptions of verb. Actional-phase organization of verb and generative-accumulative function of adverbial actants linked by the system relations: perfective and ineffectual are correlated with generative function of actants but imperfective and effectual – with accumulative function. Prefixal concord shows of semial variation of motivational verb. Prefixal concord is facilities of the explication of semes (actualization), neutralization of the derivative semes and production of the new semes. Direction of the prefix's actant characteristic relies on the polysemy of affix and belonging of verb to the definite lexical-semantic group. Data are given about redistribution of actancy function in consequence of semantic processes.

Key words: prefixal verbs, actant division of semantics, generative function, accumulative function, hybrid function, actant-dilator.

УДК 811.161.2'367.335

Тетяна Масицька

СКЛАДНОПІДРЯДНІ РЕЧЕННЯ ЯК ДЕРИВАЦІЙНА БАЗА ПРОСТИХ УСКЛАДНЕНИХ КОНСТРУКЦІЙ

У статті схарактеризовано складнопідрядні речення як дериваційну базу простих ускладнених речень. Складнопідрядне речення визначено як різновид складних конструкцій, у яких одна предикативна частина підпорядкована іншій предикативній частині за допомогою підрядного зв'язку. Вказано, що диференційною ознакою предикативних частин у складнопідрядному реченні є синтаксична нерівноправність, яка засвідчує про наявність у структурі складнопідрядного речення головної і підрядної предикативних частин. З'ясовано, що синтаксично залежна підрядна частина підпорядкована головній частині складнопідрядного речення. Проаналізовано два типи елементарних складнопідрядних речень: формально елементарні і семантично елементарні складнопідрядні речення. Зважаючи на формально-синтаксичну і семантико-синтаксичну інтерпретацію складнопідрядних речень, указано, що елементарні складнопідрядні речення становлять дериваційну базу простих ускладнених речень. Класифіковано диференціацію семантико-синтаксичних залежностей у складнопідрядних структурах.

Ключові слова: складнопідрядне речення, просте ускладнене речення, елементарне складнопідрядне речення, вихідні предикатні семантико-синтаксичні залежності.

Постановка наукової проблеми та її значення. У синтаксисі складні предикативні одиниці цілісного утворення мають різне тлумачення й неоднакові підходи до їхньої кваліфікації, визначення місця і статусу на текстовому рівні. Складнопідрядні речення сучасної української мови – один із найпоширеніших типів речень за структурно-семантичними та кількісними ознаками. Проблематика складнопідрядних речень як цілісних реченнєвих одиниць і сьогодні продовжує цікавити лінгвістів, що викликано складністю цих синтаксичних конструкцій. Особливість складнопідрядного речення визначена характером відношень між його частинами, які на думку І. Р. Вихованця, «...можна розглядати в декількох планах – власне-семантичному, семантико-синтаксичному і власне-синтаксичному» [2, с. 144]. Вчений акцентує увагу на нетотожному характері перших двох ярусів і вважає, що вони властиві семантичній структурі речення у двох її виявах – власне-семантичному і семантико-синтаксичному, яким притаманна часткова подібність, а власне-синтаксичний ярус вказує на тип синтаксичного підрядного зв'язку між частинами, тому власне-семантичний і власне-синтаксичний яруси є найбільш віддаленими [2, с. 144]. Кожний ярус структури складного речення ґрунтується на типах відношень між частинами, зокрема чіткого аналізу потребують дослідження вихідних предикатних семантико-синтаксичних залежностей у складнопідрядних реченнях.

Аналіз досліджень цієї проблеми. У граматичних студіях проблематика складнопідрядного речення найбільш вагомо представлена в дослідженнях І. Р. Вихованця (фундатор функційно-категорійної концепції в дослідженні складнопідрядних речень) [2–4], А. П. Загнітка (визначення функційних особливостей складнопідрядних речень, їхня класифікація) [10; 11], К. Г. Городенської (аналіз складнопідрядних речень як базових одиниць для різних типів простих ускладнених речень, виокремлення підрядних сполучників з урахуванням їхньої формально-синтаксичної і семантико-синтаксичної диференціації) [5–7], М. В. Мірченка (обґрунтування підрядності з позицій категорійної граматики) [18], Р. О. Христіанінової (вивчення формально-граматичної і семантико-синтаксичної організації складнопідрядних речень, з'ясування специфіки репрезентації синтаксичних категорій у складнопідрядних реченнях) [23], Н. Л. Гуйванюк (дослідження формально-семантичних співвідношень в системі синтаксичних одиниць) [8], К. Ф. Шульжука (аналіз складнопідрядних

елементарних та багатокомпонентних речень) [24]. Мовознавці спрямовують увагу і на конкретні типи складнопідрядних конструкцій, зокрема проаналізовано займенниково-співвідносні складнопідрядні речення [15]; складнопідрядні просторово-ототожнювальні речення [1]; складнопідрядні порівняльні речення [12]; типи допустових речень [14]; складнопідрядні речення з підрядними прикомпаративними [16]; складнопідрядні речення прислівного типу [19]; складнопідрядні речення з умовною модальністю [20]; прислівні складнопідрядні речення з'ясувального типу [21]; складнопідрядні речення з корелятами якісно-кількісної семантики [22]; схарактеризовано синкретичні типи підрядності [13] у складнопідрядних конструкціях; досліджено типологію синтаксичних зв'язків у складнопідрядних реченнях із підрядними причини [9]. У студіях вчених проаналізовано формально-граматичну організацію складнопідрядних конструкцій, висвітлено їхні семантико-синтаксичні особливості, диференційовано типи сполучних засобів у складнопідрядних реченнях, однак проблематика визначення складнопідрядних речень як дериваційної бази простих ускладнених конструкцій потребує окремого дослідження.

Мета статті – дослідження складнопідрядних речень як дериваційної бази простих ускладнених конструкцій, виокремлення вихідних предикатних семантико-синтаксичних залежностей у складнопідрядних реченнях. Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі **завдання**: 1) розмежувати елементарні та неелементарні складнопідрядні речення; 2) схарактеризувати передбачуваний і передбачувані підрядні зв'язки у складнопідрядних реченнях; 3) диференціювати вихідні предикатні семантико-синтаксичні залежності в складнопідрядних конструкціях.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Складнопідрядне речення визначаємо як різновид складних конструкцій, у яких одна предикативна частина підпорядкована іншій предикативній частині за допомогою підрядного зв'язку. Диференційною ознакою предикативних частин у складнопідрядному реченні є синтаксична нерівноправність, яка свідчить про наявність у структурі складнопідрядного речення головної предикативної частини і підрядної предикативної частини. На відміну від складносурядних речень, складнопідрядним цілісним конструкціям притаманна ширша сукупність засобів зв'язку (сполучники і сполучні слова). Варто вказати і на об'ємнішу систему семантико-синтаксич-

них залежностей у складнопідрядних реченнях. Склад структури складнопідрядних конструкцій свідчить про синтаксичну нерівноправність частин (головної і підрядної) складнопідрядного речення. Синтаксично залежна підрядна частина підпорядкована головній частині складнопідрядного речення. І. Р. Вихованець вказує на формальні ознаки складнопідрядного речення і виділяє «...види підрядного зв'язку (детермінантний, детермінантно-кореляційний, прислівний, прислівно-кореляційний), сполучниковий і безсполучниковий зв'язок предикативних частин» [3, с. 313].

Елементарні складнопідрядні речення сформовані тільки з двох предикативних частин (головної і підрядної). Їх варто диференціювати на два типи: формально елементарні і семантично елементарні складнопідрядні речення. Формально елементарні складнопідрядні конструкції формують дві предикативні частини (головна і залежна), поєднані передбачуваним підрядним зв'язком. Передбачуваний підрядний зв'язок є сполучниковим, напр.: *А знаєш, що треба в дорозі людині, Окрім хліба й солі, ковточка води?* (П. Мах); *Ярослав бачив, <...> як вершники вистрибували один з-перед одного...* (П. Загребельний); *Він зовсім не вірив, що Андрій піде на волю...* (І. Багрянний); *...Ганнуся знала, що це тільки початок* (В. Шкляр) і безсполучниковим, який властивий складнопідрядним конструкціям із прислівним підрядним зв'язком. Опорний предикат головної частини за своєю семантикою формує залежний компонент в об'єктній (з'ясувальній) функції, напр.: *І коли бачиш: тягне рученята <...> дитиночка твоя й моя шовкова...* (С. Йовенко); *Франциск відчув: ще трохи – і заплаче* (Т. Прохасько); *Відповівши хлопцеві, Мирон Данилович відчув: справді, страх нападає через той дим...* (В. Барка); *Ти думав – я пішла у дощ?* (В. Штинько); *Сивоок <...> побачив: дід дає богові своє поличчя!* (П. Загребельний). У реченнях підрядні частини залежать від семантики предикатів: *відчув, думав, побачив*. І. Р. Вихованець вважає визначальними складнопідрядними структурами сполучникові складнопідрядні речення й указує на їхню домінуючу функцію навіть там, де паралельно застосовують безсполучникові складнопідрядні речення (з'ясувальні конструкції) [3, с. 316]. Такі конструкції є досить поширеними, напр.: *...в той же час Андрій до глибини душі відчув, що всі реагують на його присутність* (І. Багрянний); *Я теж відчув, що в цій долині діють якісь могутні енергії, ще невідомі людям* (О. Бердник); *...вона [Шуйця. – Т. М.] теж, мабуть, знала, що загине вже*

остаточно без цього доброго чоловіка з сяйливою бородою й імлістими загадковими очима (П. Загребельний).

На відміну від передбачуваного, непередбачуваний підрядний зв'язок не залежить від семантичного наповнення головної частини, для нього характерні семантико-синтаксичні відношення між головною і підрядною частинами, напр.: *Коли через деякий час археолог уже стояв з нею поруч і, схилившись на мур, знову повів мову про давнє, античне, Інна й цього разу вловлювала в його словах отой глибший, додатковий зміст...* (О. Гончар); *Коли сонце підіб'ється, набігає дівора...* (О. Гончар); *Стук у велику дерев'яну колоду скликав кількаразово щодоби все населення обителі до молитви, до речі, також опівночі, коли кволий голос людини найчутніший для бога* (П. Загребельний). У цих складнопідрядних конструкціях підрядна частина пов'язана з головною частиною й зумовлена комунікативними потребами висловлення. Передбачуваний підрядний зв'язок, зумовлений властивостями предиката в головній частині, називають прислівним, а слово в головній частині, від якого залежна підрядна частина, – опорним [3, с. 314]. Складнопідрядні речення з прислівною підрядною частиною можна трансформувати в прості реченнєві конструкції, напр.: *...що ж ти за князь, коли без ніг?* (П. Загребельний) → *Який ти князь без ніг?*; *Тож як зрадив Константан, коли прибули від царственого брата гінці з хрисовулом...* (П. Загребельний) → *Константан зрадив прибуттю від царственого брата гінців з хрисовулом*; *Вже світало, коли добралися до нової садиби* (П. Загребельний) → *На світанку добралися до нової садиби і прості неелементарні реченнєві конструкції, ускладнені дієприслівниковим зворотом, напр.: Він ще відмикав двері, коли почув у глибині квартири телефонний дзвінок* (П. Загребельний) → *Відмикаючи двері, він почув у глибині квартири телефонний дзвінок*; *Коли ми повернулися до Лебединського лісу, я зібрав козаків* (В. Шкляр) → *Повернувшись до Лебединського лісу, я зібрав козаків.*

Елементарні складнопідрядні речення становлять дериваційну базу простих ускладнених речень. На думку К. Г. Городенської, це «...зумовлено його неоднорідною природою з точки зору власне-синтаксичної, семантико-синтаксичної та власне-семантичної інтерпретації» [5, с. 16]. У складнопідрядних реченнях цього типу підрядна предикативна частина залежить від головної предикативної частини, тобто в таких структурах функціонують семантико-синтаксичні за-

лежності, які варто диференціювати на темпоральну, причинову, допустову, порівняльну, наслідкову семантико-синтаксичні залежності, семантико-синтаксичні залежності мети, умови, відповідності. Перетворення складнопідрядних елементарних речень у прості ускладнені конструкції є одним із способів творення простих ускладнених речень на базі складнопідрядних конструкцій. У процесі цього перетворення підрядна частина зазнає модифікації. К. Г. Городенська вказує на глибокий характер цих змін і постулює: «Суть їх полягає в перетворенні предиката підрядної частини у віддієслівний або відад'єктивний іменник і в переміщенні його із центральної (присудкової) позиції в периферійну синтаксичну позицію та в заміні сполучників, що виражають семантико-синтаксичні відношення між головним і підрядним реченням, відповідними прийменниками, що спричиняється до утворення прийменниково-відмінкової форми з детермінантною функцією» [5, с. 17]. Сполучники підрядності вказують на семантико-синтаксичну залежність підрядної частини від головної. К. Г. Городенська вважає, що заміна їх прийменниками, а відповідно і дериваційна трансформація підрядної частини складнопідрядного речення в детермінант можлива лише на рівні певних типів семантико-синтаксичних відношень, які встановлюються між підрядною частиною і предикативним ядром головної частини, зокрема тих, що мають кореляції з власне-семантичними відношеннями, або тих, що є синтезом двох і більше власне-семантичних відношень між елементарними реченнями [5, с. 18]. На їхній базі функціонує темпоральна, причинова, допустова, порівняльна, наслідкова семантико-синтаксичні залежності, семантико-синтаксичні залежності мети, умови та відповідності. Утворення простих ускладнених речень із елементарних складнопідрядних конструкцій здійснюється внаслідок акцентування семантичної функції однієї з елементарних конструкцій і послаблення семантичної функції другої з елементарних конструкцій. Згортання предиката підрядної конструкції в складнопідрядних реченнях із темпоральними, причиновими, допустовими, порівняльними, наслідковими семантико-синтаксичними відношеннями та семантико-синтаксичними відношеннями мети, умови й відповідності граматично перебудовує реченнєву конструкцію, унаслідок якої предикат підрядної частини зазнає перетворення на залежний від предиката головної елементарної конструкції віддієслівний або відад'єктивний іменник, а сполучник, що виражає семантико-синтаксичні відношення між головною і

підрядною конструкціями, замінений відповідним прийменником, унаслідок чого виникає залежна прийменниково-відмінкова форма. Наприклад, розглянемо особливості утворення причинової семантико-синтаксичної залежності в простих неелементарних реченнєвих конструкціях, утворених від складнопідрядних речень, напр.: *Син же його, мій чоловік, зробивсь активістом, не з користі, а тому що повірив...* (В. Барка) → *Син же його, мій чоловік, зробивсь активістом через віру; ...я не могла вислуховувати ніяких слів співчуття, тому що вважала себе винною в усьому* (Л. Денисенко) → *...я не могла вислуховувати ніяких слів співчуття через свою провину* компоненти *через віру, через провину* є згорненими підрядними елементарними конструкціями: *Чоловік повірив; Я вважала себе винною*. З формально-граматичного боку такі компоненти займають позиції залежних від підметово-присудкової основи другорядних членів речення. Із семантичного боку компоненти *через віру, через провину* мають причинову семантико-синтаксичну залежність від конструкцій: *Син же його, мій чоловік, зробивсь активістом, не з користі; Я не могла вислуховувати ніяких слів співчуття* конденсує в собі конструкції: *Чоловік повірив; Я вважала себе винною* і виражають причинову семантико-синтаксичну залежність. Причинова семантико-синтаксична залежність функціонує на базі двочленних власне-семантичних причиново-наслідкових відношень і виражена підрядними причиновими сполучниками (*бо, тому що, через те що, з тим що, тим що, оскільки* і под.) у складнопідрядних реченнях.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Складнопідрядне речення є різновидом складних конструкцій, у яких одна предикативна частина підпорядкована іншій предикативній частині за допомогою підрядного зв'язку. Диференційною ознакою предикативних частин у складнопідрядному реченні є синтаксична нерівноправність, що засвідчує про наявність у структурі складнопідрядного речення головної і підрядної предикативних частин. Синтаксично залежна підрядна частина підпорядкована головній частині складнопідрядного речення. Елементарні складнопідрядні речення варто диференціювати на формально елементарні і семантично елементарні. Елементарні складнопідрядні речення становлять дериваційну базу простих ускладнених речень. Семантико-синтаксичні залежності у складнопідрядних структурах мають досить ємну диференціацію. Згортання предиката підрядної конструкції в складнопідрядних ре-

ченнях із темпоральними, причиновими, допустовими, порівняльними, наслідковими семантико-синтаксичними відношеннями та семантико-синтаксичними відношеннями мети, умови й відповідності трансформує реченнєву конструкцію в просте неелементарне речення. Перспективними вважаємо дослідження похідних предикатних семантико-синтаксичних залежностей у простих неелементарних реченнях.

Література

1. Арделян М. В. Складнопідрядні просторово-ототожнювальні речення в сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / М. В. Арделян. – Х., 2002. – 19 с.
2. Вихованець І. Р. Семантико-синтаксична структура речення : [монографія] / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – К. : Наук. думка, 1983. – 219 с.
3. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : [підручник] / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – 368 с.
4. Вихованець І. Р. Складнопідрядне речення / І. Р. Вихованець // Українська мова : енциклопедія / [редкол. : В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін.]. – К. : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2000. – С. 557.
5. Городенська К. Г. Дери́вація синтаксичних одиниць : [монографія] / К. Г. Городенська. – К. : Наук. думка, 1991. – 192 с.
6. Городенська К. Граматичний словник української мови: сполучники / Катерина Городенська. – Херсон : ХДУ, 2007. – 340 с.
7. Городенська К. Г. Сполучники української літературної мови : [монографія] / К. Г. Городенська. – К. : Ін-т укр. мови ; Вид. дім Дмитра Бураго, 2010. – 208 с.
8. Гуйванюк Н. В. Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць : [монографія] / Н. В. Гуйванюк. – Чернівці : Рута, 1999. – 336 с.
9. Дубовик Л. Типологія синтаксичних зв'язків у складнопідрядних реченнях з підрядними причинами / Людмила Дубовик // Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту : [зб. наук. пр.]. – Херсон : ХДУ, 2006. – Вип. III. – С. 35–38.
10. Загнітко А. П. Теорія сучасного синтаксису : [монографія]. – [Вид. 3-тє, виправл. і доп.] / А. П. Загнітко. – Донецьк : Дон ДУ, 2008. – 294 с.
11. Загнітко А. П. Теоретична грамати́ка української мови. Морфологія. Синтаксис : [монографія] / А. П. Загнітко. – Донецьк : ТОВ «ВКФ “БАО”», 2011. – 992 с.
12. Заборна М. С. Складнопідрядні порівняльні речення в сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / М. С. Заборна. – Х., 1997. – 18 с.
13. Зарицька В. Г. Синкретичні типи підрядності в системі складного речення автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / В. Г. Зарицька. – Дніпропетровськ, 2005. – 19 с.
14. Ковальова Н. О. Структурні, логіко-семантичні і функціональні типи допустових речень у сучасній науковій мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук :

- спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н. О. Ковальова. – Дніпропетровськ, 2005. – 18 с.
15. Ломакович С. В. Займенниково-співвідносні речення в сучасній українській мові : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : спец. 10.02.02 «Українська мова» / С. В. Ломакович. – К., 1993. – 52 с.
 16. Мараховська В. Г. Типи складнопідрядних речень з підрядними прикомпаративними : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / В. Г. Мараховська. – Запоріжжя, 1998. – 23 с.
 17. Мачак О. Ю. Синтаксична структура складнопідрядних речень з інтенсивно-допустовою семантикою : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. Ю. Мачак. – Кіровоград, 2010. – 20 с.
 18. Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій : [монографія]. – [Вид. 2-ге, переробл.] / М. В. Мірченко ; [відп. ред. І. Р. Вихованець]. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. – 393 с.
 19. Орехов В. В. Функціонально-комунікативні вияви складнопідрядних речень прислівного типу : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / В. В. Орехов. – Донецьк, 2006. – 20 с.
 20. Руденко Н. Семантичні групи складнопідрядних речень з умовною модальністю в сучасній українській літературній мові / Наталія Руденко // Лінгвістичні студії : зб. наук. пр. / відп. ред. Г. І. Мартинова. – Черкаси : Брама-Україна, 2006. – С. 94–99.
 21. Савченко А. Л. Конструктивні особливості прислівних складнопідрядних речень з'ясувального типу : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / А. Л. Савченко. – Дніпропетровськ, 1999. – 14 с.
 22. Ткач О. В. Складнопідрядні речення з корелятами якісно-кількісної семантики в сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. В. Ткач. – Х., 2000. – 18 с.
 23. Христіанінова Р. О. Складнопідрядні речення в сучасній українській літературній мові : [монографія] / Р. О. Христіанінова ; [відп. ред. І. Р. Вихованець]. – К. : Ін-т укр. мови ; Вид. дім Дмитра Бураго, 2012. – 368 с.
 24. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : [підручник] / К. Ф. Шульжук. – К. : Вид. дім «Академія», 2004. – 408 с.

References

1. Ardelian M. V. Skladnopedriadni prostorovo-ototozhniuvalni rechennia v suchasni ukrainskii movi : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : spets. 10.02.01 «Ukrainska mova» / M. V. Ardelian. – Kh., 2002. – 19 s.
2. Vykhovanets I. R. Semantyko-syntaksychna struktura rechennia : [monohrafiia] / I. R. Vykhovanets, K. H. Horodenska, V. M. Rusanivskiyi. – K. : Nauk. dumka, 1983. – 219 s.
3. Vykhovanets I. R. Hramatyka ukrainskoi movy. Syntaksys : [pidruchnyk] / I. R. Vykhovanets. – K. : Lybid, 1993. – 368 s.
4. Vykhovanets I. R. Skladnopedriadne rechennia / I. R. Vykhovanets // Ukrainska mova : entsyklopediia / [redkol. : V. M. Rusanivskiyi (spivholova), O. O. Tara-

- nenko (spivholova), M. P. Ziabliuk ta in.]. – K. : Ukr. entsykl. im. M. P. Bazhana, 2000. – S. 557.
5. Horodenska K. H. Deryvatsiia syntaksychnykh odynyts : [monohrafiia] / K. H. Horodenska. – K. : Nauk. dumka, 1991. – 192 s.
 6. Horodenska K. Hramatychnyi slovnyk ukrainskoi movy: spoluchnyky / Kateryna Horodenska. – Kherson : KhDU, 2007. – 340 s.
 7. Horodenska K. H. Spoluchnyky ukrainskoi literaturnoi movy : [monohrafiia] / K. H. Horodenska. – K. : In-t ukr. movy : Vyd. dim Dmytra Buraho, 2010. – 208 s.
 8. Huivaniuk N. V. Formalno-semantychni spivvidnoshennia v systemi syntaksychnykh odynyts : [monohrafiia] / N. V. Huivaniuk. – Chernivtsi : Ruta, 1999. – 336 s.
 9. Dubovyk L. Typolohiia syntaksychnykh zviazkiv u skladnopidriadnykh recheniakh z pidriadnymy prychny / Liudmyla Dubovyk // Nauk. visn. Kherson. derzh. un-tu : [zb. nauk. pr.]. – Kherson : KhDU, 2006. – Vyp. III. – S. 35–38.
 10. Zahnitko A. P. Teoriia suchasnoho syntaksysu : [monohrafiia]. – [Vyd. 3-tie, vypravl. i dop.] / A. P. Zahnitko. – Donetsk : Don DU, 2008. – 294 s.
 11. Zahnitko A. P. Teoretychna hramatyka ukrainskoi movy. Morfolohiia. Syntaksys : [monohrafiia] / A. P. Zahnitko. – Donetsk : TOV «VKF “BAO”», 2011. – 992 s.
 12. Zaoborna M. S. Skladnopidriadni porivnialni rechennia v suchasni ukrainskii movi : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : spets. 10.02.01 «Ukrainska mova» / M. S. Zaoborna. – Kh., 1997. – 18 s.
 13. Zarytska V. H. Synkretychni typy pidriadnosti v systemi skladnoho rechennia avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : spets. 10.02.01 «Ukrainska mova» / V. H. Zarytska. – Dnipropetrovsk, 2005. – 19 s.
 14. Kovalova N. O. Strukturni, lohiko-semantychni i funktsionalni typy dopustovykh rechen u suchasni naukovi movi : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : spets. 10.02.01 «Ukrainska mova» / N. O. Kovalova. – Dnipropetrovsk, 2005. – 18 s.
 15. Lomakovych S. V. Zaimennykovo-spivvidnosni rechennia v suchasni ukrainskii movi : avtoref. dys. ... d-ra filol. nauk : spets. 10.02.02 «Ukrainska mova» / S. V. Lomakovych. – K., 1993. – 52 s.
 16. Marakhovska V. H. Typy skladnopidriadnykh rechen z pidriadnymy prykomparatyvnymy : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : spets. 10.02.01 «Ukrainska mova» / V. H. Marakhovska. – Zaporizhzhia, 1998. – 23 s.
 17. Machak O. Yu. Syntaksychna struktura skladnopidriadnykh rechen z intensyvno-dopustovoio semantikoio : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : spets. 10.02.01 «Ukrainska mova» / O. Yu. Machak. – Kirovohrad, 2010. – 20 s.
 18. Mirchenko M. V. Struktura syntaksychnykh katehorii : [monohrafiia]. – [Vyd. 2-he, pererobl.] / M. V. Mirchenko ; [vidp. red. I. R. Vykhoanets]. – Lutsk : RVV «Vezha» VDU im. Lesi Ukrainky, 2004. – 393 s.
 19. Oriekhov V. V. Funktsionalno-komunikatyvni vyiavy skladnopidriadnykh rechen pryslivnoho typu : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : spets. 10.02.01 «Ukrainska mova» / V. V. Oriekhov. – Donetsk, 2006. – 20 s.
 20. Rudenko N. Semantychni hrupy skladnopidriadnykh rechen z umovnoiu modalnistiu v suchasni ukrainskii literaturnii movi / Nataliia Rudenko // Linhvistychni

studii : zb. nauk. pr. / vidp. red. H. I. Martynova. – Cherkasy : Brama-Ukraina, 2006. – S. 94–99.

21. Savchenko A. L. Konstruktyvni osoblyvosti pryslivnykh skladnovidriadnykh rechen ziasuvalnoho typu : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : spets. 10.02.01 «Ukrainska mova» / A. L. Savchenko. – Dnipropetrovsk, 1999. – 14 s.
22. Tkach O. V. Skladnovidriadni rechennia z koreliatamy yakisno-kilkisnoi semantky v suchasni ukrainskii movi : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : spets. 10.02.01 «Ukrainska mova» / O. V. Tkach. – Kh., 2000. – 18 s.
23. Khrystianinova R. O. Skladnovidriadni rechennia v suchasni ukrainskii literaturnii movi : [monohrafiia] / R. O. Khrystianinova ; [vidp. red. I. R. Vykhovanets]. – K. : In-t ukr. movy ; Vyd. dim Dmytra Buraho, 2012. – 368 s.
24. Shulzhuk K. F. Syntaksys ukrainskoi movy : [pidruchnyk] / K. F. Shulzhuk. – K. : Vyd. dim «Akademii», 2004. – 408 s.

Масицкая Татьяна. Сложноподчиненные предложения как деривационная база простых осложненных конструкций. В статье рассмотрены особенности сложноподчиненных предложений как деривационной базы простых осложненных предложений. Сложноподчиненное предложение определено как разновидность сложных конструкций, в которых одна предикативная часть подчинена другой предикативной части с помощью подчинительной связи. Указано, что дифференциальным признаком предикативных частей в сложноподчиненном предложении выступает синтаксическая неравноправие, которое свидетельствует о наличии в структуре сложноподчиненного предложения главной и придаточной предикативных частей. Выяснено, что синтаксически зависимая придаточная часть подчинена главной части сложноподчиненного предложения. Проанализированы два типа элементарных сложноподчиненных предложений: формально элементарные и семантически элементарные сложноподчиненные предложения. Учитывая формально-синтаксическую и семантико-синтаксическую интерпретацию сложноподчиненных предложений, указано, что элементарные сложноподчиненные предложения составляют деривационные базы простых осложненных предложений. Классифицировано дифференциацию семантико-синтаксических зависимостей в сложноподчиненных структурах.

Ключевые слова: сложноподчиненное предложение, простое осложненное предложение, элементарное сложноподчиненное предложение, выходные предикатные семантико-синтаксические зависимости.

Masytska Tetiana. Complex Sentence as the Derivational Base of Simple Complicated Constructions. The article deals with complex sentences as the derivational base of simple complicated sentences. A complex sentence is defined as a type of complicated constructions where one predicative part is hypotactic to the other predicative part with the help of subordinate copulation. The research specifies that the differentiative mark of predicative parts in a complex sentence is their syntactic inequity that indicates the existence of the main and the subordinate predicative parts in the structure of a complex sentence. It has been found that the

syntax dependent clause is subordinated to the main clause in a complex sentence. The article focuses on two types of elementary complex sentences; they are formal elementary and semantically elementary ones. Taking into consideration formal syntactic and semantic syntactic interpretation of complex sentences, it should be noted that elementary complex sentences are the derivational base of simple complicated sentences. The article suggests the classification of semantic and syntactic dependency in complex subordinate structures.

Key words: a complex sentence, a simple complicated sentence, an elementary complex sentence, primary predicative semantic and syntactic dependencies.

УДК 811.161.2'367.333

Олександр Межов

СЕМАНТИЧНІ КЛАСИ АГЕНТИВНИХ ДІЄСЛІВ У ГРАМАТИЧНІЙ СИСТЕМІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті комплексно досліджено семантичну і структурну організацію простих речень з агентивними дієслівними предикатами різних лексико-семантичних груп та особливості їхнього функціонування в сучасній українській літературній мові. Проаналізовано значення дієслівних предикатів. З'ясовано основні функції агентивних дієслів у структурі речення. Обґрунтовано зумовленість семантико-синтаксичної структури речення валентнісним потенціалом дієслівного предиката. Виділено й схарактеризовано семантичні варіанти предикатів і відповідних їм субстанційних компонентів. Досліджено зв'язок категорії валентності дієслова із семантико-синтаксичною структурою елементарного речення. Встановлено якісний склад агентивних дієслів, проведено їхній семантичний аналіз. Визначено типи семантико-синтаксичної структури речень, зумовлених цими дієслівними предикатами. Теоретичну проблематику розглянуто на тлі морфологічної і синтаксичної структури сучасної української літературної мови.

Ключові слова: дієслівне речення, предикат, суб'єкт, об'єкт, валентність, агентивне дієслово.

Постановка наукової проблеми та її значення. Дієслову як центральній частині мови властива найбільша кількість граматичних категорій, що зумовлює його основну роль у формуванні семантико-синтаксичної та формально-синтаксичної структури простого речення. А. П. Загнітко, спираючись на вербоцентричну теорію речення,